

SŁOWO WSTĘPNE

Krajobrazy, zwłaszcza piękne, były dawniej i nadal są inspiracją dla artystów – malarzy, kompozytorów, literatów, poszukujących źródeł natchnienia dla swojej twórczości. Od czasów Renesansu rozwijało się malarstwo pejzażowe, powstawała muzyka i literatura inspirowana zjawiskami przyrody i niezwykłością (pięknem, tajemniczością, a nawet grozą) krajobrazu. Krajobraz jest bowiem nie tylko bytem materialnym, ukształtowanym przez naturę i kulturę, ale także fenomenem, dostępnym przez bezpośrednie doznania. Zauważyć też należy, że malowniczość codziennego krajobrazu, dostrzeżona przez artystów wносиła nowe spojrzenie na sztukę i stawała się istotnym wkładem w tworzenie kultury. Czy dzisiaj krajobrazy są jedynie źródłem natchnień artystycznych, czy można rozważyć poszerzenie się zakresu znaczeniowego inspiracji krajobrazowych?

Obecnie jesteśmy świadkami nie tylko stopniowych, ale nawet rewolucyjnych przeobrażeń krajobrazu. Coraz częściej można usłyszeć opinie, że „Polska pięknieje”, głównie dzięki działaniom określanym jako rewitalizacja. W ramach zabiegów rewitalizacyjnych przeprowadza się przede wszystkim renowację zabytkowych obiektów, odnawia tradycyjne układy wiejskie i małomiasteczkowe. W dużych miastach powstają natomiast deptaki, obiekty wodne i inne, które podnoszą estetykę i jakość przestrzeni publicznych, a przez to zwiększają atrakcyjność turystyczną miast.

Pomimo, że w kraju występują liczne krajobrazy i miejsca piękne, to jednak istnieją również obszary o krajobrazie przeciętnym, który jest chaotyczny i brzydki lub nawet bardzo brzydki. Powstawanie takich krajobrazów jest związane przede wszystkim z racjonalizacją działań na rzecz większej produktywności, pogonią za natychmiastowym zyskiem, zanikiem kultury natury na rzecz kultury wirtualnej lub technologicznej i tendencją do rozpatrywania towarów nierynkowych w kategoriach pieniężnych. Działania te często prowadzą do degradacji krajobrazu, utraty jego harmonii, piękna. Jednocześnie, obserwuje się intensyfikację działań na rzecz identyfikacji i zachowania kulturowych walorów krajobrazowych, zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

Nie ulega wątpliwości, że przeciętny mieszkaniec Polski woli żyć w estetycznym i przyjaznym środowisku lub przynajmniej chciałby zmienić otoczenie z brzydkiego na piękne w czasie urlopu. Dlatego w ostatnich latach powstają nowe ekspertyzy i regulacje prawne dotyczące właściwego gospodarowania krajobrazem; wzrasta również liczba upiększanych i harmonijnie kształtowanych miejsc. Zapisy Europejskiej Konwencji Krajobrazowej zaczynają przekładać się na konkretne działania prokrajobrazowe. Czy jednak wszystkie przyczyniają się do kształtowania harmonijnego krajobrazu? Czy można wskazać wśród nich wzorcowe?

Pojawia się zatem pytanie: Czym są krajobrazy inspiracji? A może lepiej zastanowić się, jakie krajobrazy nas inspirują lub co nas inspiruje w krajobrazie? Czy może nas inspirować także brzydota i chaos?

Niniejszy tom jest efektem dyskusji w ramach działalności Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG. Problematyka krajobrazów inspiracji została w nim przedstawiona z różnych perspektyw. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego są bowiem czasopismem geograficznym o charakterze interdyscyplinarnym. Idee i koncepcje, analizy i interpretacje mogą być tutaj formułowane w różnych ujęciach. Są zatem ukierunkowane na otwarcie znacznie szerszych możliwości poznawczych aniżeli w ramach jednej, określonej dziedziny nauki. Geograficzne podejście do krajobrazu nie przeciwstawia się artystycznemu. Dlatego też, autorami prac są zarówno geografowie, jak i architekci krajobrazu, którzy bazując na odmiennych przykładach z różnych regionów Polski i świata, szeroko podejmują tematykę krajobrazów inspiracji.

Jeremi T. Królikowski i Ewa Rykała, prezentując ujęcie fenomenologiczne, opisują proces kontemplacji krajobrazu jako źródła inspiracji twórczości artystycznej, odkrywania jego formy, znaczenia i wartości, odczytywania jego *genius loci*. W kolejnym artykule, Małgorzata Kaczyńska przedstawia zjawisko kopiowania krajobrazu kulturowego oraz znanych obiektów – ikon architektury z odległych kulturowo obszarów. Charakteryzuje odmienne podejście kulturowe do kopii krajobrazowych w kręgu cywilizacji zachodniej i wschodniej cywilizacji chińskiej. Ponadto, wskazuje motywy tworzenia kopii krajobrazowych w przeszłości i współcześnie. Autorka porusza też kwestię związków między kopiami krajobrazowymi a atrakcyjnością turystyczną.

Bardzo interesujący aspekt inspiracji krajobrazowych podejmują Jolanta Kijowska i Michał Faryś. Dotyczy on „oswajania” krajobrazu Ameryki Południowej poprzez implementację obiektów antropogenicznych i elementów przyrodniczych, uznanych za wyróżniki polskiego (ojczystego) krajobrazu przez społeczności XIX i XX-wiecznych emigrantów, pochodzących głównie z obszarów wiejskich Galicji.

Kolejne dwa artykuły ukazują znaczący potencjał krajobrazów województwa lubelskiego jako inspiracji dla rozwoju turystyki kulturowej w regionie. Według Joanny Szczęsnej i Małgorzaty Flagi rozwój turystyki kulturowej może się przyczynić do podtrzymywania autentyczności krajobrazów Lubelszczyzny, a nawet przywracania niektórych elementów, niezbędnych dla zachowania tożsamości historyczno-kulturowej regionu. Z kolei, Sebastian Bernat identyfikuje miejsca w województwie lubelskim wykorzystywane jako plenery filmowe oraz wskazuje cechy i elementy krajobrazu wpływające na jego atrakcyjność dla produkcji filmowych i turystyki filmowej.

Irena Niedźwiecka-Filipiak, na podstawie badań przeprowadzonych na Opolszczyźnie, prezentuje Sieć Najciekawszych Wsi (inspirowaną francuską Siecią Najpiękniejszych Wsi) jako szansę na zachowanie tradycyjnego krajobrazu wsi polskiej i uczynienia z niego atrakcyjnego produktu turystycznego. Natomiast w kolejnym artykule, Irena Niedźwiecka-Filipiak i Anna Podolska odnoszą się do wpływu wsi tematycznych na wizualne aspekty krajobrazu, bazując na studiach z Dolnego Śląska. Zauważają, że oferty prezentowanych wiosek w dużym stopniu bazują na zasobach lokalnych i pielęgnują miejscową kulturę, co wskazuje na dużą świadomość krajobrazową ich mieszkańców.

Odmienny przykład przedstawiają Dawid Soszyński, Adam Gawryluk i Barbara Sowińska-Świerkosz, którzy przeprowadzili analizę inwestycji związanych z kształtowaniem wiejskich przestrzeni publicznych w wybranych gminach Polesia Zachodniego. Zauważają oni, że w nowo urządanych „przestrzeniach publicznych” stosowane są głównie rozwiązania standardowe, rzadko nawiązujące do kanonu lokalnego krajobrazu. Przykłady pozytywne (inspirujące) dotyczą przede wszystkim najmniejszych inwestycji, w których tworzeniu duży udział mieli mieszkańcy, a także największych projektów, gdzie wysoką jakość rozwiązań zapewniali profesjonalni projektanci. Są to m.in. sąsiedztwo odnowionych świetlic i remiz oraz odnowione przestrzenie nadwodne. Na podstawie przeprowadzonych badań, Autorzy akcentują konieczność bardziej kompleksowego podejścia planistycznego i projektowego w kształtowaniu miejsc publicznych, właściwego odczytywania i wykorzystania kanonu cech lokalnego krajobrazu, a jednocześnie włączenia w ten proces mieszkańców i rozwinięcia bardziej lokalnego, endogenicznego podejścia do kształtowania przestrzeni wiejskiej.

O pozytywnym (inspirującym) przykładzie działań na rzecz ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i widokowych krajobrazu pisze Małgorzata Sawicka na podstawie analiz krajobrazu dzielnic Olszówka Górna i Dolna, położonych w południowej części Bielska-Białej. Omawiany obszar, otoczony górką panoramą, stanowił źródło inspiracji artystycznych, zwłaszcza w latach 20. i 30. XX w. Współcześnie, narastają zagrożenia dla tego krajobrazu, związane m.in. z zabudową przedpoli widokowych cennych panoram. Dlatego, konieczna jest według Autorki, ochrona krajobrazu wymienionych dzielnic, związana z aktywizacją mieszkańców i odpowiednimi zapisami w prawie miejscowym.

W ostatnim artykule Sebastian Bernat akcentuje znaczenie pozytywnych rozwiązań w zakresie kształtowania krajobrazu, stanowiących źródło inspiracji dla działań prokrajobrazowych, zlokalizowanych w innych miejscach (regionach) i innych społecznościach lokalnych. Na przykładzie wybranych konkursów europejskich (Europejska Nagroda Krajobrazowa, EDEN) i ogólnopolskich (Najlepiej Zagospodarowana Przestrzeń Publiczna w Polsce, Polska Pięknieje) przedstawia kryteria oceny zgłaszanych projektów krajobrazowych/przestrzennych oraz wybranych laureatów wymienionych konkursów.

Zgromadzone w niniejszym tomie artykuły prezentują szeroki wachlarz inspiracji, jakich mogą dostarczyć krajobrazy. Mam nadzieję, że będą one stanowiły zachętę dla Czytelnika do poszukiwania własnych, indywidualnych krajobrazów inspiracji lub też odkrywania osobistych inspiracji w krajobrazie.

Sebastian Bernat

